12. Шелудько І. М. Практичний словник виробничої термінології / Шелудько І. М. – Х. : Рад. шк., 1931. – 110 с.

Одержано редакцією 11.12.13
Прийнято до публікації 24.12.13

О. А. Мартыняк

Синонимы в «Производственном терминологическом бюллетене»

В статье анализируется явление синонимии в «Производственном терминологическом бюллетене» (1935), который был направлен на максимальную ассимиляцию украинской научно-технической терминологии к русской терминолексике. Это издание изменило направление развития украинской научно-технической терминологии на народной базе, основанное Институтом украинского научного языка в 20-х гг. XX ст. В работе предложен краткий сравнительный анализ терминов-синонимов, зафиксированных в «Практическом словаре производственной терминологии» И. Шелудько и в «Производственном терминологическом бюллетене». Описаны самые распространенные типы синонимов, которые фиксирует бюллетень: синонимы лексического уровня (заимствованный термин – собственно украинский термин, термин-руссизм – украинский термин), словообразовательные синонимы (омоосновные и гетероосновные) и синтаксические синонимы (термины-слова и термины-словосочетания). Особенное внимание обращено на новые синонимические пары, которые не были зафиксированы в лексикографических источниках 20-х гг., а в бюллетене они появились за счет активизации заимствованных терминов, руссизмов, аналитических названий со словами «завод», «фабрика», «машина», «мастерская» в украинской научно-технической терминологии. Синонимические термины проанализированы с точки зрения их происхождения и уместности употребления.

Ключевые слова: *украинская научно-техническая терминология, лексические синонимы, руссизмы, словообразовательные синонимы, синтаксические синонимы.*

O. A. Martynyak

Synonyms in «Vyrobnychyy terminolohichnyy byuletem»

The article deals with the phenomenon of synonymy in the "Industrial Terminological Bulletin" (1935) the aim of which was to direct the development of Ukrainian scientific technical terminology to the most assimilated to Russian terminology extend. The publication changed the direction of the development of Ukrainian scientific technical terminology on the national basis established by Ukrainian Scientific Language Institute in the twenties. In the paper there is presented a short contrastive analysis of synonymic terms registered in the "Practical Dictionary of Industrial Terminology" by I. Sheludko and in the "Industrial Terminological Bulletin". The most frequent types of synonyms registered in the bulletin, like lexical synonyms (loan term – Ukrainian proper term, term-russianism – specific term), word building synonyms (homogeneous and heterogeneous) and syntactic synonyms (word-terms and word combination terms), are described in the study. Great attention is paid to the new synonymic pairs that hadn't been registered in the lexicographic resources of the twenties, but they appeared in the bulletin due to the intensification of loan terms, russianisms, compound names with such words as "zavod" (plant), "fabryka" (factory), "mashyna" (machine), "maysternya" (workshop) in Ukrainian scientific technical terminology. The synonymic terms are analyzed from the viewpoint of their origin and the appropriateness of their usage.

Key words: *Ukrainian scientific technical terminology, lexical synonyms, russianisms, word building synonyms, syntactic synonyms.*

УДК 811.161.2'367.625

А. С. Стадній

ОКАЗІОНАЛЬНІ Й УЗУАЛЬНІ КОНОТАТИВНІ ЗНАЧЕННЯ ДІЄСЛІВ У МОВІ СУЧАСНИХ ЗМІ

У статті проаналізовано оказіональні й узуальні конотативні значення дієслів мови засобів масової інформації. Встановлено, що в мові мас-медіа активно використовують дієслова з конотативними значеннями, які поділяють на оказіональні й узуальні. Оказіональне значення – це

нове емоційно-оцінне значення, яке з'являється у слові в певному контексті, узуальне значення усталилося в мові і стало загальновживаним. Представлено критерії розмежування оказіональних і узуальних значень. З'ясовано, що чіткої межі між оказіональною й узуальною конотаціями немає. Прослідковано трансформацію конотативних значень дієслів. Серед конотативних значень дієслова виділено оказіональні, оказіонально-узуальні, узуально-оказіональні, узуальні значення. Саме синтагматичні відношення (контекстні зв'язки) сприяють виникненню оказіональних конотативних значень дієслів. При активному використанні слова оказіональне значення переходить в узуальне, конотативне значення згодом стає одним із переносних вторинних значень полісемантичного слова. Визначено, що в газетних текстах переважають власне семантичні оказіональні значення дієслів.

Ключові слова: *конотативне значення, оказіональне значення, узуальне значення, дієслово, контекст.*

Постановка проблеми. У мові активно функціонують конотативно марковані дієслова, які на фоні нейтральних значень відрізняються сферами використання. Вони взаємодіють з нейтральними дієслівними лексемами в публіцистичному, художньому та розмовному стилях, але саме публіцистичний стиль найбільш активно фіксує мовні інновації й відображає тенденції розвитку сучасної української літературної мови.

Значною мірою експресивність та емоційність притаманні текстам засобів масової інформації. Саме ЗМІ, що виконують дві важливі функції – впливу й повідомлення, на початку XXI століття засвідчують посилення їхньої експресивної функції.

В українському мовознавстві емоційно-експресивні засоби мови мас-медіа досліджували Н. І. Бойко [1], Н. О. Бойченко [2], Н. І. Кочукова [6], О. В. Мироненко [10], О. А. Стишов [12] та інші.

Актуальність наукової розвідки зумовлена, з одного боку, високою частотністю вживання конотативно маркованих дієслів, а з іншого – недостатнім вивченням їх у лінгвістиці.

Мета статті – проаналізувати семантико-функціональні особливості оказіональних і узуальних конотативних значень дієслів. Проблема дієслівних конотативних значень може стати частиною комплексного дослідження, присвяченого питанням унормування та стандартизації словникового складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед конотативно маркованих лексем розрізняють оказіональні й узуальні слова, значення яких закріплено словником. Оказіональне значення – це нове емоційно-оцінне значення, яке з'являється в слові в певному контексті на основі індивідуальних асоціацій. Оказіоналізми – це «мовленнєві явища, які виникають під впливом контексту, ситуації мовленнєвого спілкування для здійснення будь-якого актуального комунікативного завдання, головним чином для вираження смислу, а також експресивного відтінку, часто комічного або іронічного характеру, необхідного в конкретному випадку» [7, с. 384]. На думку О. В. Мироненко, оказіональна конотація – «авторські емоційно навантажені мовленнєві новотвори, що відрізняються своєю лексико-семантичною неповторністю та існують в умовах певного контексту» [10, с. 63]. Функціонують різні терміни, які називають оказіоналізм: «індивідуально-авторські неологізми», «індивідуальні слова», «стилістичні чи індивідуально-стилістичні неологізми», «неологізми» та інші. Залежно від природи оказіональності, у мовознавстві виокремлюють два типи оказіональності: 1) лексичну, що ґрунтується на створенні неологізмів або оказіональних слів; 2) власне семантичну, зумовлену зміною в структурі значення слова під впливом контексту та системи образів і сприяє адекватному розумінню слова лише за умов виходу за межі його словникових значень [11, с. 104–105]. Оказіоналізми допомагають виявити семантичний потенціал слова.

Узуальні лексичні одиниці – це слова, значення яких зафіксовані в словниках. Узуальна конотація «вже усталилася в мові, є загальнозрозумілою і загальновживаною, ніби вона стала нормою. Здебільшого це конотація уже формального характеру – традиційна книжна чи пісенна, живомовна» [9, с. 192].

О. Г. Ликов вказує на 9 ознак, які розмежовують оказіональні й узуальні слова: 1) належність до мовлення; 2) утворюваність (невідтворюваність); 3) словотвірна похідність; 4) ненормативність; 5) функціональна одноразовість; 6) експресивність; 7) номінативна факультативність; 8) синхронно-діахронна дифузність; 9) індивідуальна належність [8, с. 11]. Чіткої межі між оказіональною й узуальною конотаціями немає, «оскільки кожна конотація, очевидно, у момент виникнення була оказіональною, і залежно від того, наскільки вона була вдалою і вчасною, завоювала мовний простір, оказіональна конотація стала узуальною» [9, с. 193]. Оказіональне слово переходить у розряд узуальних «при достатньо активному використанні мовцями цього слова з його контекстуальним конотативним нашаруванням до того часу, доки нове значення не буде відображене в словнику як значення» [3, с. 136–137]. У системі «оказіональне – узуальне» ступеневу визначеність конотації вивчала В. Л. Іващенко: «1) конотація оказіонального характеру (оказіональна конотація) – виникнення конотативної ознаки як елементарного змісту, 2) конотація оказіонально-узуального характеру (оказіонально-узуальна конотація) – формування конотативного значення, 3) конотація узуально-оказіонального характеру (узуально-оказіональна конотація) – становлення конотативного значення, 4) конотація узуального характеру (узуальна конотація) – закріплення конотативних значень як елементів системи» [5, с. 25]. Оказіональні конотації відображають індивідуальне сприйняття дійсності, досвід, є «мовною характеристикою» [4, с. 386] мовця, їм притаманна новизна, динамічність. В. І. Говердовський виокремив такі етапи розвитку слова: семантичний оказіоналізм (індивідуальний феномен) – конотема (індивідуально-соціальний феномен) – смисл (соціально-індивідуальний феномен) – значення (соціальний феномен) [3, с. 135]. При частому використанні конотація зникає і на її основі виникає нове значення, яке з часом може стати основним.

Виклад основного матеріалу. Серед конотативних значень дієслів можна виокремити: оказіональні: *«**Цвірінькнула**» – а воно у справі. Суддя Кірєєв став на бік інформаційних технологій і почав вивчати мікроблог Тимошенко* (УМ, 26.07.2011, 4), *цвірінькнути* – конотативне значення ‘написати про щось у мікроблозі’ виникло від назви мікроблогу «твіттер», яке походить від англійської «цвірінькати»; *За свідченнями очевидців, незважаючи на те, що «людей до Кирила нагнали», їх кількість була вкрай нечисельною – навіть «**наклонувати**» у фотошопі буде неможливо* (УМ, 28.07.2011, 2), *наклонувати* – ‘збільшити кількість когось з метою обману’; *Печерський суд вирішив «**зачинитися**» при розгляді справ Ю. Луценка та Ю. Тимошенко* (СВ, 19.07.2011, 1), *зачинитися* – ‘не допускати до судового засідання журналістів, інших людей’; *«На Європейській змішалося все – люди, торгівля книжками, хотдогами, насінням, квітами. Тож якщо **пудрити** обличчя міста, то спершу треба його вмити» – переконував зібрання головний архітектор Черкас* (УМ, 17.08.2011, 5), *пудрити* – ‘прикрашати щось, приховуючи недоліки’; оказіонально-узуальні: *Звісно, «**танцювати**» доводиться від земельних паїв – їх у них два, всі нині жнивують у Тарасівці* (СВ, 22.07.2011, 2) *танцювати* – ‘розпочинати якусь роботу’; *Не «**вистрелив**» на СТБ нещодавній прем’єрний показ шоу «Фермер шукає дружину»* (УМ, 05 – 06.08.2011, 17), *Соліс, сховавшись за рукавичками, кілька разів таки «**вистрілив**» зі своєї засідки, але без помітних проблем для Віталія Кличка* (УМ, 22.03.2011, 11), *вистрелити (вистрілювати)* – ‘несподівано вразити кого-небудь або вдарити’; узуально-оказіональні: *Школярам цікавіше й приємніше «**посидіти**» в соціальних мережах, ніж поспілкуватися наживо…* (СВ, 19.08.2011, 1), *посидіти* – ‘поспілкуватися, попрацювати, порозважатися у всесвітній мережі Інтернет’; *Усі вони, за даними правоохоронців, «**кришували**» незаконний вилов креветки і риби* (УМ, 21.07.2011, 2), *кришувати* – ‘покривати когось, патронувати злочинні дії з корисливою метою’; *«Нашоукраїнець» ініціюватиме створення в парламенті слідчої комісії з приводу розправи над патріотами, яким «**шиють**» підрив пам’ятника Сталіну* (УМ, 10.02.2011, 4), *шити* – ‘безпідставно звинувачувати’; узуальні*: Експерти припускають, що кияни «**переїли**» вражень від великих подій, стомилися від постійного потоку гостей і подекуди сприймають Євро як черговий клопіт із галасом та сміттям на вулицях* (ГУ, 09.06.2011, 6), *переїсти* – ‘пересититися враженнями, подіями, роботою тощо’; … *було*

*створено Всеукраїнський комітет захисту рідної землі. Його завдання – «**загнуздати**» земельну реформу, спрямувати її на правильний шлях* (СВ, 18.08.2011, 1), *загнуздати* – ‘проконтролювати певний процес, спрямувати’.

Серед контекстуальних конотативних значень переважають оказіональні конотативні значення дієслів: *З того часу з’явився лише один альбом «Любов моя». Так, співак не квапиться, а спокійно «**настоює**» матеріал, додаючи нових фарб, нового звучання* (МУ, 18.02.2011, 7); *«**Замулилися**» фінансові потоки. Про майже катастрофічні червневі зливи на Буковині нагадують досі підтоплені десятки дворів і замулені криниці, очищення яких займе ще не один тиждень* (СВ, 23.07.2010, 2); *… 31 грудня дружини зіпсують геть-чисто: змусять до блиску прибрати квартиру, потім години на три «**забриють**» у наряд по кухні…* (ГУ, 14.01.2011, 6); *«**Надощував**» на статтю. Слідчий відділ управління СБУ в Херсонській області порушив кримінальну справу проти директора однієї з дослідних станцій Інституту гідротехніки і меліорації Національної академії аграрних наук* (ГУ, 01.02.2011, 10). Оказіональні конотативні значення дієслів породжені контекстом.

Слово змінює своє смислове забарвлення залежно від контексту. У контексті виникає та формується оказіональна конотативна лексема, яка може стати узуальною конотативною лексемою, відбувається розвиток лексичного значення – прогрес, або якщо оказіональне вживання було невдалим, навпаки, – регрес – зникнення нового значення. О. В. Мироненко вважає, що прогрес відбувається тоді, коли значення зафіксоване словником, і за аналогією з’являються нові лексеми [10, с. 63].

Значення узуальної лексеми з часом кодифікується, а згодом конотативне значення стає одним із переносних вторинних значень полісемантичного слова, наприклад: *Восени галасували – запевняли, буцімто робиться все, аби «**загнуздати**» ціни на гречку, а вийшло так, що останні осідлали владу…* (СВ, 22.04.2011, 2); *Ті регіони, які потенційно активні, «**піднімалися**» за рахунок іноземців* (МУ, 08.02.2011, 2); *Поки що жоден молодий артист не здатний «**переплюнути**» їх у творчості* (Д, 18.03.2009, 8).

Висновки. Отже, нові значення виникають унаслідок переосмислення або переоцінки певних понять, явищ, дій, активізації словотвірних засобів. Синтагматичні відношення (контекстні зв’язки) сприяють виникненню оказіональних образних значень дієслів, підсиленню, послабленню конотації, які відповідають ситуації мовлення. Тому **перспективу** подальших досліджень можуть становити оказіональні та узуальні конотативних значень дієслів у художньому тексті.

Список використаної літератури

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти / Н. І. Бойко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 552 с.
2. Бойченко Н. О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті: типологічні ознаки та експресивний потенціал : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Наталія Олександрівна Бойченко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 239 с.
3. Говердовский В. И. Контекст как источник семантических коннотаций / В. И. Говердовский // Исследование по семантике. Семантика слова и словосочетания : межвуз. науч. сб. / Башк. гос. ун-т им. 40-летия Октября ; отв. ред. Л. М. Васильев и др. – Уфа, 1984. – С. 133–141.
4. Иаликова О. Коннотативный аспект семантики слов родного и неродного языка : (можно ли перевести коннотацию?) / О. Иаликова // Мова і культура / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – Вип. 2. – Т. 3. – С. 386–396.
5. Іващенко В. Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною належністю: дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Валентина Людвигівна Іващенко. – К., 1997. – 190 с.
6. Кочукова Н. І. Трансформовані словосполуки в мові української преси : на матеріалі укр. преси кінця XX – поч. XXI ст. / Н. І. Кочукова. – К. : Пульсари, 2005. – 164 с.
7. Культура русской речи : энцикл. словарь-справ. / [под ред. Л. Иванова]. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 840 с.
8. Лыков А. Г. Современная русская лексикология : (рус. окказионал. слово) / А. Г. Лыков. – М. : Высш. шк., 1976. – 119 с.

9. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко. – К. : Вища шк., 2003. – 262 с.

10. Мироненко О. В. Часово-просторові показники конотації: оказіонально-узуальні одиниці / О. В. Мироненко // Мандрівець. – 2006. – № 1. – С. 58–64.

11. Натан Л. О природе окказиональности в семантике слова / Л. Натан // Лексическое значение в системе языка и в тексте : сб. науч. тр. / Волгоград. гос. пед. ин-т им. А. Серафимовича. – Волгоград, 1985. – С. 104–112.

12. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття : (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – К. : Вид-во Київ. нац. лінгвістич. ун-ту, 2003. – 388 с.

Одержано редакцією 19.10.13
Прийнято до публікації 14.12.13

А. С. Стадний

Окказиональные и узуальные коннотативные значения глаголов языка средств массовой информации

В статье проанализированы окказиональные и узуальные коннотативные значения глаголов языка средств массовой информации. Установлено, что в языке масс-медиа активно используют глаголы с коннотативными значениями, среди которых выделяют окказиональные и узуальные. Окказиональное значение – это новое эмоционально-оценочное значение, которое появляется в слове в определенном контексте, узуальное значение стало стойким в языке и общеупотребительным. Представлены критерии разграничения окказиональных и узуальных значений. Выяснено, что четкой границы между окказиональными и узуальными коннотациями нет. Прослежена трансформация коннотативных значений глаголов. Среди коннотативных значений глагола выделены окказиональные, окказионально-узуальные, узуально-окказиональные, узуальные значения. Именно синтагматические отношения (контекстные связи) способствуют возникновению окказиональных коннотативных значений глаголов. При активном использовании слова окказиональное значение переходит в узуальное, коннотативное значение со временем становится одним из переносных вторичных значений полисемантичного слова. Определено, что в газетных текстах преобладают собственно семантические окказиональные значения глаголов .

Ключевые слова: *коннотативное значение, окказиональное значение, узуальное значение, глагол, контекст.*

A. S. Stadniy

The occasional and usual connotative meanings of verbs in media language

The article analyzes occasional and usual connotative meanings of verbs in media language. Determined that in media language the verbs with connotative meanings are actively used, which are divided into occasional and usual. Occasional value is a new emotional evaluation value that appears in the word in a definite context; usual value had accustomed in the language and became common. Criteria of differentiation of occasional and usual values are also presented. It was found that there are no clear distinctions between occasional and usual connotations. Examined the transformation of connotative meanings of verbs. Among the connotative meanings of the verbs identified occasional, occasional-usual, usual-occasional, usual values. Syntagmatic connections (contextual links) contribute to the occurrence of occasional connotative meanings of verbs. With the active use of the word the occasional value move in usual, the connotative meaning then becomes one of the portable secondary values of polysemantic word. It was determined that in the newspaper texts the occasional actual semantic meanings of verbs are dominated.

Key words: *connotative meaning, occasional meaning, usual meaning, verb, context.*